

Marléne Johansson
Göteborgs universitet
Institutionen för slöjd
och hushållsvetenskap

SLÖJD - om kunskap och kultur

Inom slöjdområdet har mänsklig verksamhet i form av olika erfarenheter och uppfattningar format kultureproduktion och kulturförändringar i såväl slöjdprodukt som slöjdprocess. Kunskap och kulturtraditioner fortsätter att vårdas och utvecklas utifrån skilda värdegrunder. Inom slöjdområdet gäller detta såväl tinget som arbetsinsatsen. Uppfattningar om vilken roll slöjden har i skolan varierar med synen på kunskap, utbildning, undervisning, uppfostran och hur de samverkar med samhället. Hur och på vilket sätt förmedlas kunskaper och kulturmönster i hemmet, på fritiden och i skolan? Vilka möjligheter ger skolan för önskvärd förändring? Många av de kunskaps- och kulturtraditioner som förr fördes vidare i hemmen har försvunnit med samhällsförändringen. Elevens hemmiljö kan idag se mycket olika ut med olika livsstilar. Effekterna av den slöjdundervisning man fått i skolan genereras olika i olika hem. Attityder och värderingar från sin uppväxtmiljö tas med till skolans slöjdundervisning. Utifrån olika erfarenheter och värdegrunder vårdas och utvecklas kunskaps- och kulturtraditioner på skilda sätt.

Slöjd som kulturbärare

Individ och samhälle som bärare av kultur visar hur kunskaper, intressen och kulturmönster förmedlas mellan generationer. Tillverkning av slöjdprodukter i olika material har alltid förekommit i forna tiders samhällen. I själva slöjdprodukten avspeglas människans sätt att leva i samhället. Kulturtraditioner har satt sin prägel på exempelvis olika bruksföremål, bygdebroderier, i sättet att klä oss och inreda med textilier och idag som konsumenter av "second hand" och ecotextilier. Inom husbehovslöjden tillverkades

både nödvändiga och prydnads- slöjdalster. Även i högre ståndsmiljöer hade slöjden en social funktion. I dessa miljöer kunde materialet vara mycket dyrbart och nyttoaspekterna av mindre betydelse. Avancerade slöjdprodukter tillverkades oftast av hantverkare. Kunskap och kulturtraditioner förs vidare från generation till generation samtidigt som mångfalden av mänskligt handlande förändrar det som kommer att bäras vidare. Erfarenheter från tidigare generationer reproduceras och omvandlas med människans aktivitet.

Slöjd som institutionell verksamhet

Sedan skolan inrättades som institution har det skapats en stark tradition för hur undervisning och inläring skall organiseras. Meningsskillnader råder om inläringen skall ha sin utgångspunkt i skolan som institution eller om den istället skall förankras i en analys och förståelse av hur människor mer allmänt tar del av andras erfarenheter och utvecklar kompetens i olika verksamheter. Med skolan institutionaliserades inläringen till en bestämd miljö med delvis egna traditioner och sätt att uppfatta kunskap och inläring (Säljö, 1989, 1990).

På 1600-talet förekom undervisning i hantverk i städernas barnhus för fattiga barn. Vid industrialiseringen blev det svårare för allmog och hantverkare att sälja sina slöjdprodukter. Svenska slöjdföreningen bildades 1845 bl a av rädslan för industrialiseringens framväxt på bekostnad av svenskproducerade produkter. Slöjdföreningarna startade söndagsskolor och slöjdskolornas uppläggning varierade mycket från ort till ort. Företrädare för slöjdskolorna skrev riksdagsmotioner om att slöjdundervisning borde ingå i folkskolan (Hartman, 1984).

Under början av 1800-talet grundas allt fler skolor med handarbete på schemat, bl a Kjellbergska flickskolan i Göteborg (1835). Oftast var det slöjd för flickor som infördes men även den manliga slöjden förekom. Under 1850-talet fanns det dels de som ville att det praktiska arbetet skulle komma in i skolan som ett ämne på schemat

och dels de som argumenterade för att det skulle finnas tillräckligt med fritid utanför skolan (Thorbjörnsson, 1990).

Läroutbildning

Organisationer och privatpersoner startade slöjdundervisning på många håll som kvällsundervisning i skolans lokaler. Slöjdpedagogen Otto Salomon (1849-1907) tog hand om en sådan slöjdskola på Nääs (1872). Genom att argumentera för kroppens och handens arbete försökte man införa slöjdverksamhet i skolan. Först när de hantverksmässiga delarna nedtonades och slöjden presenterades som ett medel för uppfostring fick slöjden plats på folkskolans schema. Otto Salomon var förespråkare för dessa idéer. Resan till teologen och läraren Cygneus i Finland blev avgörande för Salomons utveckling som slöjdpedagog. Men vem skulle undervisa barnen i slöjd? Kurser som främst bestod av gosslöjd - men även andra och mer textilt inriktade kurser - startades för lärare på Nääs. Salomon hade en mycket stor bekantskapskrets och kontakter knöts med ämbetsmän, skolledare och lärare över hela världen. Tal och föreläsningar hölls på flera språk och nedskrivs. Många böcker översattes till engelska och andra språk. Nääskurserna besöktes av representanter från 35 olika länder. Den gosslöjd som utformades vid Nääs slöjdseminarium kom att införas i flertalet svenska skolor. Näässystemet, med modeller från det lätta till det svårare, gjorde svensk slöjd världsbekant (Thorbjörnsson, 1990).

I mitten av 1800-talet undervisade Rosalie Schallenfelt i textilslöjd i Berlin, Tyskland. Hulda Lundin (1847-1921), slöjdpedagog, arbetade först i Stockholm som folkskolläroinna utan formell behörighet och startade 1882 den första slöjdläroinneutbildningen i Sverige. I undervisningen valdes modeller ut som var lämpliga i ett enkelt hem. Alla fick lära sig samma handgrepp i samma ordningsföljd. Modellserierna skulle innehålla enkla plagg, outsmuckade och flärdfria arbeten (Trotzig, 1992).

Maria Nordenfelt (1860-1941), slöjdpedagog, grundade 1890 ett handarbetsseminarium i Göteborg som kom att kallas Nordenfeltska skolan. 1919 kom hon ut med sin bok "Handledning i hand-

arbete". Nordenfelt utbildade sig hos Hulda Lundin i Stockholm men revolterade tidigt mot hennes strikta modellserier. Eleverna skulle själva få använda sin fantasi och genom självständigt arbete utveckla hela personligheten. Nordenfelt behöll tankar från Lundin att arbetet skulle utföras från det lätta till det svårare men utan att kopiera. Att kopiera skulle leda till att eleverna blev uttråkade och tappade lusten för slöjden. I stället för modellserier införde Nordenfelt övningsserier, då kunde läraren välja föremål efter elevens hem- och ortsförhållanden. Nordenfelt var mycket aktiv och visade sin verksamhet utåt i många utställningar både i Sverige och utomlands. Nordenfelt var yngre och "modernare" än Lundin och Salomon. Mycket av texten i hennes handledningsbok kunde lika gärna vara hämtade från nyskriven läroplanstext (Johansson m fl, 1988). Utbildningen sammanfördes sedan med hushållslärarytbildningen och heter idag institutionen för slöjd och hushållsvetenskap, Göteborgs universitet. På institutionen utbildas lärare såväl inom textil som trä- och metallslöjd.

Carl Malmsten (1888-1972), möbelarkitekt och hantverkspedagog, verkade för konsthantverkets förnyelse på traditionell grund. Han blev mera känd för sin insats inom möbelkonsten än för sin pedagogiska insats. Malmsten kritiserade den svenska skolslöjden och diskuterade Salomons strikta system. Han tyckte snarare att ämnet fungerade som ett tortyrinstrument än som ett fostringsmedel. Malmsten menade att barnen själv hämtade motivationen till att lösa problemet eftersom de så helt engagerade sig i sina självvalda uppgifter. 1943 ledde Malmsten kurser på Näås (Thorbjörnsson, 1990). Utbildningen flyttades från Näås till Linköping där ett slöjdlärarytseminarium inrättades i början av 1960-talet. Idag utbildas vid Linköpings universitet såväl lärare inom textil som trä- och metallslöjd på Institutionen för slöjd, hantverk & formgivning.

Andra orter har under åren erbjudit utbildning för lärare i slöjd. Förutom Göteborg och Linköping sker idag även utbildning vid Umeå och Uppsala universitet. Till stor del samordnas lärarutbildningarna på de olika orterna efter gemensamma styrdokument men olika traditioner har också format de olika institutionerna.

Skolundervisning för barn och ungdomar

Ett gemensamt mål för de olika lärarutbildningarna i slöjd är att utbilda lärare som är kompetenta att undervisa efter gällande läroplan. Skolundervisning är normativ där olika beslut och läroplaner blir till styrdokument för vad som skall läras ut. Läroplanerna följer samhällsutvecklingen och avspeglar sin tid även i slöjdämnet. Under artonhundratalets senare del gav riksdagen bidrag till skolor som anordnade slöjdundervisning. Genom stadsbidragen, folkskolestadgan, normalplanerna och lärarutbildningarna blev skolan allt mer styrd efter gällande normer. Först 1955 blir slöjden ett obligatoriskt ämne för alla i folkskolan! Men slöjdundervisning i olika former förmedlades i folkskolan, realskolan, yrkesskolan, på folkhögskolor och inom folkbildningsverksamheten.

Olika faktorer i samhället som synen på industri - hantverk, könsrolls- och jämställdhetsfrågor, ekonomiskt synsätt på "köpa färdigt - göra själv", behov av allmänpraktiskt kunnande i vardagen, internationalisering och miljöaspekter har också haft betydelse för slöjdämnets utformning.

I undervisningsplanen U55 beskrivs slöjden i två slöjdarter som gosslöjd och flickslöjd. Målet är till största delen inriktat på ämneskunskaper inom olika tekniker med förslag till slöjdföremål, men även "elevernas förmåga till självständigt och skapande arbete, känsla för färg, form och kvalitet" omnämnes.

I läroplan Lp 62 blir målet gemensamt för de båda slöjdarterna medan moment och anvisningar finns för vardera slöjdarten. Inläringen av de olika slöjdteknikerna dominerar fortfarande men man låter eleverna skissa och rita. Med grundskolans genomförande aktualiseras könsrollsfrågorna i slöjden (Lundberg m fl, 1979).

I 1969 års läroplan för grundskolan, Lgr 69, blev det aktuellt att blanda pojkar och flickor i grupperna och ge pojkar och flickor lika mycket av varje slöjdart på låg- och mellanstadiet. "Fritt skapande" infördes i de övergripande målen och missuppfattades av en del lärare som "låt gå metod". Mål, huvudmoment och anvisningar blir samma för de båda slöjdarterna. Kursplanerna blir mer allmänt

utformade vilket ökade lärare och elevers valfrihet. Undervisning om olika tekniker dämpas och blir uttryckta som kläder, hand och maskinsömnad, sammansättningar och bearbetningar. Samarbete, skyddsföreskrifter och konsumentaspekter är exempel på huvudmoment i Lgr 69.

Inför 1980 års läroplan för grundskolan, Lgr 80, diskuterades det livligt om alla elever skulle ha både textil och trä- och metallslöjd på högstadiet. En stor grupp textillärare var mycket tveksamma. I läroplanstexten "löstes" detta genom att skriva "på låg- och mellanstadiet omfattar undervisningen i slöjd för alla elever två slöjdarter, dels textilslöjd och dels trä- och metallslöjd". "På högstadiet skall eleverna inom det gemensamma ämnet slöjd utöver att arbeta med moment från såväl textil- som trä- och metallslöjd, ges möjlighet att välja arbetsuppgifter med inriktning mot endera slöjdarten." Denna text har tolkats olika på skolorna, vilket kan innebära att en elev har allt från några timmars slöjd i ena slöjdarten, eller hälften av varje, till nästan hela högstadietiden i den ena slöjdarten. I målen står att läsa att eleven skall utveckla sin skapande förmåga, få känsla för estetiska värden, bedöma arbetsmetoder och arbetsresultat. Huvudmomenten är indelade i skapande verksamhet, produktion och konsumtion samt miljö och kultur. De olika slöjdteknikerna beskrivs nu mer allmänt i textilslöjden som "arbeta med sömnad, broderi, vävning, material- och garntekniker" och i trä- och metallslöjden som "lära sig bearbeta, sammansätta, forma och ytbehandla trä, metall och kompletterande material".

I den nya läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, som träder i kraft hösten 1995, står det att läsa i kursplanen för slöjd att "Slöjdämnet skall bidra till elevernas allsidiga utveckling genom att öva upp deras skapande, manuella och kommunikativa förmåga. Ämnet skall främja elevernas självständighet, ansvar och förmåga att lösa problem. Detta sker genom att eleverna, utifrån egna idéer, får planera och genomföra hela processen fram till färdig produkt." Teknikbeskrivningarna är nu helt borttagna och är uttryckta som "Undervisningen i slöjd skall ge eleverna kunskaper i olika metoder inom slöjdområdet, känsla för estetiska värden samt kunskaper om material, redskap och maskiner". "Slöjdundervisningen skall vidare

ge eleverna kännedom om slöjdtraditioner ur ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv" är ett annat exempel på vad slöjden skall innehålla (Utbildningsdepartementet, 1994).

Naturligtvis pågår det alltid en slöjdverksamhet vid sidan av skolans exempelvis på fritiden, inom arbetslivet, i andra skolformer och inom bildningsförbunden. Genom att ha en normgivande läroplan i slöjd obligatorisk för alla grundskolans elever försöker samhället härmed styra utvecklingen i en önskvärd riktning. Genom den snabba samhällsutvecklingen och läroplansförändringar har slöjdundervisningens innehåll med tiden inriktas mot elevens hela utveckling. Slöjdens historiska bakgrund som nyttoämne har bidragit med att intresset fram till idag har till stor del legat på den färdiga slöjdprodukten. Färdigheter som att tänka, resonera och lösa problem har blivit allt viktigare både i det personliga livet och för att klara ett kommande arbetsliv. Samhället är komplext där individen idag lever i olika sammanhang, i olika situationer med många roller. Men undervisning i slöjd har nästan alltid mötts av ett stort intresse bland eleverna oavsett vilken sorts slöjdundervisning som har bedrivits av läraren.

Aktuell forskning

Under 1992 genomförde Skolverket i årskurs 9 en landsomfattande undersökning (NU) för att utvärdera hur det stod till med den svenska grundskolan. 10 000 elever med lärare, skolledare och föräldrar deltog i undersökningen där alla skolämnen ingick. NU-undersökningens huvudresultat finns tillgängliga i ett tjugotal rapporter. En mycket stor mängd information har framtagits med denna utvärdering. Institutionen för slöjd och hushållsvetenskap vid Göteborgs universitet fick uppdraget att utvärdera slöjden. Ann Carlberg och Bert Owe Lundqvist har varit projektledare för slöjdens utvärdering. Under mitt första år som doktorand har jag medverkat och skrivit tre rapporter i projektet. Huvudresultaten från utvärderingen i slöjd finns presenterade i Skolverkets rapport nr 24 *Slöjd. Huvudrapport*. (Skolverket, 1993). En fördjupad analys av elevers och lärares dagboksanteckningar i slöjd presenteras i rapporten *Slöjdprocessen - Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar*.

(Johansson, 1994). I rapporten - som lämnade Skolverkets tryckeri i början av 1995 - *Slöjdprocessen - om arbetsformer och kunskap*, (Skolverket, 1994) presenteras resultat från en fördjupad och jämförande analys.

Huvudrapporten

Utvärderingen i slöjd har genomförts i olika delar. Utvärderingsinstrumenten består av en *Elevenkät 1*, en *Lärarenkät*, samt en processtudie som utfördes med hjälp av *Dagboksanteckningar* med en uppföljande enkät, *Elevenkät 2*. Slöjdämnet består av två slöjdarter; textilslöjd och trä- och metallslöjd. Studien har genomförts med samma syfte och frågor oavsett slöjdart. Slöjdens utvärdering har ägt rum inom ett riksrepresentativt delurval där 1314 elever har besvarat *Elevenkät 1* och 101 lärare har besvarat *Lärarenkäten*. 200 elever och berörda lärare har fört dagbok under en tioveckorsperiod och 182 av dessa 200 elever har sedan besvarat *Elevenkät 2*. Bortfallet är minimalt och består nästan uteslutande av normal frånvaro. Utvärderingsinstrumentens validitet och reliabilitet är nationellt och nordiskt granskade. Målen i Lgr 80 och innehållet i huvudmomenten låg till grund för konstruktionen av utvärderingsinstrumenten. Utvärderingen syftade till att ge en bild av hur läroplanens intentioner kom till konkret uttryck i undervisningen samt att ge en uppfattning om elevernas kunskaper, färdigheter och attityder.

I NU-utvärderingen framkommer såväl kunskaps- som attityd-uppfattningar om slöjd. I huvudrapporten framkommer att eleverna har en mycket positiv inställning till slöjden. Eleverna uppfattar att de har direkt nytta av kunskaper och färdigheter i sammanhang utanför skolan. Eleverna anser också att man lärt sig arbeta självständigt, lösa problem och känna glädje över något man gjort. Slöjden är ett av de ämnen i utvärderingen där man anser sig kunna påverka. Sammantaget ger undersökningen stöd för påståendet att slöjden är en viktig resurs för den svenska skolan. Många av läroplanens målsättningar förverkligas i slöjden (Skolverket, 1993).

Slöjdprocessen - Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar.

I denna rapport redovisas resultat från fördjupade studier av elevers och lärares dagboksanteckningar i slöjd. Syftet med dagboksstudien var att med elevers och lärares egna ord ge en rikare och mer nyanserad bild av arbetet i slöjdsalen, att utvärdera slöjdprocessen samt att låta elever och lärare beskriva den normala slöjdundervisningen under en reguljär tioveckorsperiod utan att sätta eleverna i en provsituation. Eleverna fick berätta om vad de gjort, vilka problem de stött på och hur de löst dessa, hur de trivs och vad de trodde att det berodde på. Dagböckerna blev till en självreflektion av eget utfört arbete. Dagboksanteckningarna består av 1614 dagbokstillfällen. Genom upprepande genomläsningar föll materialet ut i olika kategorier. En strävan har varit att försöka förstå den helhet som varje dagbok speglar och genom kategoriseringar försöka beskriva det budskap som framförs i texten.

I dagböckerna beskrivs problemlösning, kunskapsuppfattningar, uppfattningar om delaktighet i slöjdprocessen, trivsel, emotionella upplevelser, interaktionsmönster och reflektioner om att skriva dagbok. Dokumentation av slöjdundervisning har tidigare inte förekommit i denna form. Det är av intresse att få arbetet i slöjdsalen beskrivet av de som vistas där. Genom att låta eleverna skriva i slöjdsalen skedde utvärderingen i den dagliga verksamheten. Slöjdmiljön - salen, utrustning, maskiner, dofter och olika sinnesintryck, kamraterna, slöjdarbetena - finns i skrivandets stund. Dagböckerna har överträffat förväntningarna om att utvärdera ett ämne som slöjd genom dagboksskrivning. Elever och lärare skildrar under tioveckorsperioden väl den inre och yttre verksamhet som pågår i slöjdsalarna samt belyser elevers och lärares självförståelse av sin egen slöjdverksamhet. Dagböckerna genomsyras av att eleverna trivs i slöjden och att slöjdundervisning kan se olika ut samt att arbetsformerna varierar. Slöjdprocessen beskrives väl och problemlösning beskrives bäst när eleverna har ägnat sig åt arbeten där eleverna fått utgå från sina egna idéer. Att få arbetet i slöjdsalen dokumenterat utifrån elever och lärares egna ord kan ge en förnyad förståelse för det som vi kan tro och ta för givet äger rum i slöjdsalen. Rapporten får ses som ett bidrag i grundforskning inom slöjdområdet.

I de dagböcker som är förda under en tioveckorsperiod i slöjden beskriver elever och lärare väl både slöjdprodukt och hur den slöjdprocess ser ut som den är tillverkad i. Eleverna ser i slöjden sin slöjdprodukt framför sig, färdig inom snar framtid. Kanske skall slöjdföremålet användas eller ges bort som gåva. Produkten kan också vårdas för framtiden, arbetet får en identitet som "kulturprodukt" från människa till människa. Slöjdprocessen -välja, planera, utföra, värdera - i skolan fortsätter därefter som process i hemmet. Slöjdprodukten och de kunskaper man tillägnat sig genom den process den är tillverkad i värderas i hemmet. I dagböckerna beskriver eleverna hur processen pågår både i och utanför skolan. I äldre tider var föräldrarna tillsammans med sina barn en stor del av dagen. Barnen lärde sig i de sammanhang där kunskaperna skulle användas. Idag är arbete - skola - fritid oftast åtskilda från varandra på ett annat sätt. Dagböckerna visar på elevers olika värderingar av sitt slöjdande. Uppfattningar och värderingar som eleven växt upp med i hemmet kan påverka hur eleven förhåller sig till sitt slöjdande och på vilket sätt läraren bemöter dessa värderingar i skolan. Elevens sociala förmåga är beroende av utvecklingsnivån, men också av de traditioner och fritidsaktiviteter som de tillägnat sig i hemmet och i sin omgivning (Johansson, 1994).

Slöjdprocessen - om arbetsformer och kunskap

I rapporten - som lämnade tryckeriet i början av 1995 - belyses olika arbetsformer och kunskapsuppfattningar i slöjden. I en fördjupad och jämförande analys ställs delar av Elevenkät 2 mot de resultat som framkommit i Elevenkät 1, Lärarenkäten och i Dagboksstudien. Genom de elever och lärare som deltagit i alla utvärderingsinstrumenten "Dagboksgruppen", har elevers och lärares medverkan i slöjdprocessen specialstuderats. Analyserna visar på olika arbetsformer i slöjden och hur arbetsformen påverkar de inlärningsmöjligheter som skapas i slöjden.

Resultaten i huvudrapporten visar att eleverna överlag har en mycket positiv inställning till slöjden och att den är rolig och samtidigt viktig. Dagböckerna genomsyras av att eleverna trivs i

slöjden. Slöjdens laborativa, undersökande arbetssätt är i sig inspirerande och trivselskapande. Är detta en möjlighet eller ett dilemma för slöjden? Kan nöjda elever hämma en utveckling av arbetsformerna i slöjdsalen? Utifrån huvudrapportens och dagboksstudiens resultat ställde vi följande frågor:

- Varför trivs eleverna i slöjden nästan oberoende av vilken sorts slöjdundervisning som bedrivs?
- Hur påverkas elevernas kunskapsinhämtande vid olika arbetsformer som möjliggör varierande grad av medverkan i slöjdprocessen?
- Vilka variationer i slöjdundervisningen kan en mer ingående och jämförande analys visa på inom dagboksgruppen vad gäller olika skolor och slöjdgrupper?
- Vilka skillnader finns i olika arbetsformer och uppfattningar om lärar - elevsituation och hur påverkar dessa elevernas medverkan i slöjdprocessen?

I den mångfald av olikheter som uppstår när varje lärare själv eller tillsammans med andra, lärare eller elever, planerar sin undervisning och skapar arbetsformer, kan man urskilja två grupper som delar datamaterialet i två profilgrupper:

- En grupp där eleven upplever att han/hon har stor möjlighet att påverka sin slöjdundervisning.
- En grupp där eleven upplever att han/hon har liten eller ingen möjlighet att påverka sin slöjdundervisning.

Genom dessa grupperingars resultat i utvärderingens olika frågeställningar, kan vi dra slutsatser om den stora betydelse elevens egen möjlighet till påverkan har för slöjdarbetet. Stor påverkansmöjlighet ger stort engagemang, stort inhämtande av kunskap, stor medvetenhet om såväl ämnets som sina egna möjligheter.

Både i huvudrapporten och i dagboksstudien har klart framgått skillnader som har med interaktion mellan elev och lärare att göra och hur dessa påverkar undervisningsformerna i slöjdsalen. I

Elevenkät 2 tar eleven ställning till vem som stått för idén och vem som bestämt det nyss genomförda slöjdarbetet.

Elevernas svar delar enkätaterialet i tre vanligt förekommande typer av undervisning:

"Elev-elev", där eleven står för idén och dessutom själv bestämmer vad han/hon skall göra.

"Lär-lär", där läraren står för en eller flera idéer eller ett arbetsområde och dessutom bestämmer vad eleven skall göra.

"Lär-elev", där läraren står för en eller flera idéer eller ett arbetsområde men där eleven bestämmer vad han/hon skall göra.

Om vi jämför olika resultat för de tre grupperna märks intressanta skillnader. Eleverna tycker slöjd är ett roligt ämne oavsett vilken "grupp" man tillhör. Skillnaden mellan grupperna märks mest när frågan ställs om slöjd är viktig och den blir tydligast när det gäller frågor om elevens engagemang för slöjden. Just engagemanget visar sig starkt utslagsgivande vid jämförande analyser i frågor som gäller slöjdkunskaper. Eleven lär sig också inta en aktiv eller passiv roll alltefter den aktuella situationen och tror sig heller inte kunna eller vilja ändra på det. Utvärderingen har visat att om samspelet mellan lärare och elev fungerar, där eleven får möjlighet att utveckla sina idéer, får eleven som resultat av slöjdarbetet bättre handlingsberedskap att kunna våga använda sina slöjdkunskaper i praktiken.

"Elev-elev"-gruppen når de högsta resultaten på de flesta kunskaps- och attitydfrågor som förekommer i utvärderingsinstrumenten, medan "Lär-lär"-gruppen redovisar de klart sämsta. Den undervisning där arbetet utgår från en lärardominerad arbetsform har förödande effekter på det som läraren vill "lära ut". Denna form av slöjdundervisning bör enligt de framtagna resultaten undvikas. Den arbetsform som utgår från elevens fulla delaktighet i hela slöjdprocessen visar sig i utvärderingen vara överlägsen för elevens allsidiga utveckling och kunskapsinhämtande. På de skolor där eleven har möjlighet att påverka når de bättre resultat i ut-

värderingens samtliga frågeställningar. Det går tydligt att se hur olika arbetsformer förstärker eller förhindrar möjligheterna att nå undervisningens mål. Är detta ett problem inte bara för slöjden utan också för hela skolan? (Skolverket, 1994).

I slöjden säger sig eleverna uppleva, i jämförelse med alla andra ämnen, stora möjligheter att kunna påverka undervisningen. I Skolverkets skolbilsundersökning 1993/94, *Attityder till skolan* (Skolverket, 1995, s 79) kommenteras elevers inflytande i skolan:

Vad som krävs är att de vuxna i skolan diskuterar sin inställning till elevinflytande och funderar över varför man inte riktigt tror på värdet av elevinflytande. Det är viktigt att eleverna inte bara tillåts, utan även uppmuntras, att vara aktiva i skolan.

Arbetsformerna har förändrats och håller på att förändras i hela skolan. Framförallt i de lägre årskurserna arbetar eleverna ofta med exempelvis "veckans arbete" eller ett "eget arbete" inom ett arbetsområde. Detta är ett steg i rätt riktning, men denna arbetsform tillhör snarare den typ av undervisning som i rapporten benämnes "Lär-elev". Oftast är det ändå läraren som bestämmer arbetsområdet eller inom vilken tidsram arbetet skall vara färdigt. Denna arbetsform (lär-elev) har vi sedan länge tillämpat i slöjden. I slöjden har vi "gått ett steg till" och låtit eleven arbeta helt utifrån sina egna idéer (elev-elev). I slöjdämnetts problemlösande arbetssätt finns arbetsformer som gör att eleverna upplever trivsel och meningsfullhet. Att utveckla de bästa av slöjdens arbetsformer kan tillföra inte bara slöjden utan hela skolans verksamhet möjligheter till större engagemang. Att få arbeta med ett slöjdalster både i tanke och handling utifrån sin egen förståelse ger ett engagemang som vi inte får frånta eleven i skolan. Beror engagemanget på att eleven får kunskaper i ett sammanhang som upplevs "verkligt" för eleven? Det är av stor vikt att reflektera över de traditioner som har skapats i lärarutbildning och genom läroplansskrivningar. Hur genereras människans samlade erfarenheter och kunskaper som finns i handskicklighet och slöjdprodukter idag? Av intresse är att mer ingående undersöka hur slöjden bidrar till att bevara och utveckla kultur. Hur svarar skolans slöjdundervisning upp mot vad man

som individ och i samspel med andra behöver tillägna sig, för att kunna leva med hög livskvalité i ett allt mer komplext samhälle?

Referenser:

- Hartman, P. (1984). *Slöjd för arbete eller fritid?* Institutionen för pedagogik, Stockholm.
- Johansson, M. (1994). *Slöjdprocessen. Arbetet i slöjdsalen. Dagboksanteckningar.* Rapport. Institutionen för slöjd och hushållsvetenskap, Göteborgs universitet.
- Johansson, M. m fl. (1988). *Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium/ Nordenfeltska skolan.* Rapport. Institutionen för huslig utbildning, Göteborg.
- Lundberg, T. m fl. (1979). *Skolan och slöjden - slöjdens utveckling från U55 - Lgr 80.* Rapport nr 3 i projektet laborativ slöjd. Pedagogiska institutionen, Universitetet i Linköping.
- Skolverket, (1995). *Attityder till skolan - skolbilsundersökningen 1993/94.* Skolverkets rapport nr 72. Stockholm: Liber
- Skolverket, (1993). *Slöjd. Huvudrapport.* Skolverkets rapport nr 24. Stockholm: Liber Distributionstjänst. (Medförfattare)
- Skolverket, (1994). *Slöjdprocessen - om arbetsformer och kunskap.* Skolverkets rapport nr 58. Stockholm. (Medförfattare)
- Säljö, R. (1989). Som vi uppfattar det. *Kommunikativ praktik och institutionaliserad inlärning* (s 1-17). Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (1990). Språk och institution: Den institutionaliserade inläringens metaforer. Artikel. *Forskning om utbildning.* 17 (4), s 5-17, 1990.
- Thorbjörnsson, H. (1990). *Nääs och Otto Salomon - slöjden och leken.* Ordbildarna AB, Helsingborg.
- Trotzig, E. (1992). *Qvinnan bär hemmets trevnad på spetsen av sin synål.* Skeptronhäften 8. Högskolan för lärarutbildning, Stockholm.
- Utbildningsdepartementet (1994). *Kursplaner för grundskolan. Slöjd (ss44-46).* Stockholm: Fritzes.